

GÉCZI JÁNOS

Murterárium

(MUTATVÁNY)

„Parce mihi, Domine, quia Dalmata sum.” Hieronymus

Aki útmutatás nélkül érkezik, biztosan nem talál hozzám. Zöldellik a kapu, s ez a legfőbb iránymutatás. A település azzal jelenti be a tájékozódni akaróknak, hogy régi, mi több, ódon, hogy az utcák többnevűek. S egyben azt is jelzi, hogy errefelé csak a helyiek képesek biztonsággal odatalálni, ahová hivatalosak vagy hivatlan betérők. A házhely különböző utcaneven van megadva az adásvételi szerződésen, a földhivatali dokumentumon, az adóhivatalban, az elektromos áramot szolgáltatónál és a vízműveknél. Hajlamos vagyok a postai megjelölést elfogadni a legvalószínűbbnek, mert a sokféle címre küldött csekkek, felszólítások és értesítések mindenkor a kapu jobb oldalára szerelt, a szomszéd elhagyott háza falán található, a nevemet viselő postaládában kötnek ki. Kedvemre való, hogy a szigetvilágnak ezen a végén nem vagy nehezen találhatnak rám, ugyanúgy, ahogyan a horvát nyelvészek a glagolita írás keletkezésének okára és az azzal rögzített szövegek tiszta értelmére.

*

Kapri, állólámpa és televízió. Egyetlen napon. Nem sok a jóból?

A tövises kapri vagy kapri elterjedéséért a görög, majd a római népek az okolhatóak. A Kaukázus területén s talán Elő-Indiában őshonos cserje, úgy mondják, Nagy Sándor birodalma idején került át a görögök segítségével a Földközi-tenger mellékre. Olyan növénynek tartották, amely felhasználható az orvoslásban, s ezért emésztést serkentő fűszerré vált az étkezésben.

A kapribokor meglepetéseket tartogat a vele találkozóknak. Sziklás helyeken tenyészik, vagy háborítatlan, omlatag építmények kövei közül hajt ki s neveli terebélyessé magát. Az ágai vékonyak, csüngők, levelei oválisak és húsosak, alapjuknál két-két tövissel ellátottak. Sajátos, száraz és forró tenyészhelyükhöz hasonlóan meglepőek a virágukkal. Széles, rózsaszíromnyi nagyságú pártájuk látványos. A négy fehér-rózsaszín szírom között sok-sok kékes porzósál található, s közülük bűvik ki egy bibe. A virág borsónál nagyobbra hizott bimbóból nyílik a napfényvel együtt, s egyetlen nap után megfogyad, összerogy.

S legvégül: a kapri a kevés növények egyike, amelynek a bimbóját fogyasztjuk. A borsónyi bimbó felnyílása előtt sóval, ecettel, ritkábban olajjal tartósítható, keserűen csípős ízű, fanyar, húsételek, halak és paszták szószaihoz kiváló, de pizzafelületben sem érdektelen. Amikor gyűjti az ember, és kitartóan csipdesi a száraról, a növénynedvből az ujjaira gyűlik a hatóanyag, a rutin glikozid, s akként fogja meg a kezét, mint a mézgasz növények. A sós-savanyú kapribogyót étvágygerjesztőként használják, no és vérnyomáscsökkentőnek, továbbá immunerősítőnek.

Mindezt ismerik a Mediterráneum népei, s nincs régi kőház, amelynek a külső falán ne csüngene alá egy-egy gondozott, becsben tartott kapribogyóbokor. Afféle

házinövény, mint mifelénk a háztetőcserépen tenyésző kövirózsa. Július elejétől augusztus végéig reggelente gyűjti be gazda a fél-fél marék friss bimbót, hogy jusson belőle elegendő a népes családnak. Egy-két mustárosüvegnyi belőle egy évre elég, ha több kerül, alkalmas ajándéknak, és pénzért el is adható. Murteren az öregasszonyok, akik bármiből képesek kunát vagy eurót facsarni, a szomszéd házak falának kaprijára járnak, hogy nagyobb mennyiséget gyűjtsenek be, és ha egy-két hét múlva beérlelődik a készítmény, jó árral ajánlgatják megvételre. A kapribogyó készítése nem fáradságos, de kitartást igényel.

A kaprinevelés rejtelvei az első, amibe beavatodom. Minden másba csak azt követően, lassan, hetek, hónapok, évek alatt.

Szemközt a megvásárolt, elhagyott, romosodó házzal, amelynek az egyik tulajdonosa vagyok, az utca legöregebb lakói élnek, gondolom, ha a ráncaikra nézek, ősidóktól kezdve. Az átellenes három építmény mindegyike a hegyoldalra felfutó telkekre, egymást támogatva épült. A három család élőhelye szorosan összetapadt, s emeletesek, mint erre majd' minden lakóépület s mivel a szintek hol ide, hol oda csúsznak át, meglehetősen nehézkes a szemlélőnek meghatározni, kinek mi is a birtoka.

Amelyikben megtudom a kapri titkait, az szokatlanul magas fallal körbefogott udvarú, benne főzőalkalmatlóság és étkező, raktárszobás, amelyen keresztül át lehet jutni a hegyoldalra futó hátsó udvarba. Egyszerre annyiféle cselekvésnek ad teret, amennyit a közép-európai ember elképzelhetetlennek, de mindenképpen varázslatosnak talál. Mi nem a főzőhelyiségben mosunk, mosdunk és festjük le zöldre a lócát, nem az alvópadon csírázzuk a krumplit, bontjuk hüvelyét a borsónak és a csicseri-borsónak, válogatjuk el a salátalevelet a porcsintól, nem a csirkevéres asztalon, a belet felfogó vödör felett kevergetjük a citromos ivóvizet, nem a vadszőlő alatt csinálunk gyereket, miközben televíziót nézünk, s a vadszőlő alá születünk egy hajnalon, nevelgetjük, etetjük és itatjuk a tojásból keltetett kiscsibéket, illetve fehér lepedőre vagyunk kiterítve, ha meghalunk. Ha így van, akkor az számunkra egzotikum.

*

Délen ugyanis másfajta ember él. Egzotikus. Délszakinak nevezhető tán, mediterránnak. Legfontosabb jellemzője a vehemencia. És a szieszta. És a legkisebb erőbefektetés mellé társuló legnagyobb haszon elvének a követése. Aztán a szemfülesség, amely kezdetben megtéveszt, mert úgy hiszed, személyednek szóló figyelem.

*

A kapunkkal szemközti, a sikátort balról kezdő háznak két lépcsőháza van, s mind-egyikben szinte szintenként más-más család lakik, akik valami rokonságban lehetnek egymással. Bár ki tudja. Az előljáró neve magyarul Horvát – s amióta polgármester, a település valamennyi Horvátja azt állítja, amikor abból előnye származik, hogy egyazon familiába tartoznak. Ilyen a közösségesdi. A sikatori szomszédok, mindegyik Kis, egy-két hónapra közösen lakják az elhanyagolt s amúgy több évszázados építményt. A hozzánk legközelebbi, majd' hogy a kapunkba nyíló bejárati ajtó mögött ezeregy gyermek és legalább három házaspár zsidong. A legfelső emeleten Janis Joplin-orgánumú nő sikong, csecsemő visít, férfi ordít. A férfi, aki dalmát, az mind

ilyesmi, legalább kétméteres, de kortársaival ellentétben kövérré hízott, és lekopott róla a vidékre jellemző sárm.

A pohos férfi trikót visel, tengervidékien nyüttet. Őrjöng. Nem több húszévesnél. Káromkodás közepette az ablakon tuszkolja ki az állólámpát, reccsen és lehasad a zsalugáter, s az utca bábész embereinek rikoltásától követve átlendül a sikátor felett és becsapódik az udvarunkba. Majd a selyemernyős állólámpa. A döngölt földbe taposott kőlapokon szétcsattan a bútor, repülnek a fa- és üvegszilánkok. A hirtelen csönd nem tart sokáig. Női zokogás, edényricsaj. S az ablakon kitolnak egy csöves képernyőjű televíziót, amely az állólámpa pályáivét követve ugyancsak az udvaron landol.

Szirénázó rendőrautó érkezik. A randálírozót, hamar kiderül róla, hogy egyszerre részeg és fűtől bódult, s talán emiatt dühöng, bilincsbe verve tuszkolják a gépkocsiba. Némán viseli, hogy elvigyék, csak az emeletről hallatszik a nője sopánkodása.

Másnap reggel találkozom vele. Mirko szomszéd elmutogatja, itt az a szokás, hogy megvárják, józanodjon ki a delikvens, a cellában biztosan nem tesz kárt sem a családjában, sem a használati tárgyokban, aztán, ha kifizette az ellátásdíjat, lemosdatva, szépre fésült hajjal szélnek eresztik.

*

A bizonytalankodás is kedvez a csúsztatásoknak. Mondják, a településnév eredete a Mor-tar, azaz a tengeri erőd. Mondják, és felmutatnak a fehér keresztre, amelyet a hegycsúcsba ékeltek valamikor. Ott van alatta, már ami megmaradt belőle, az illírek liburn törzsének erődítménye, ahonnan a tengert ellenőrizték. A rómaiak a legjobb tengerészeknek tekintették őket. A soktörzsű illírek az i. e. 4. században alakították meg az egységüket megteremtő királyságukat, amely az i. u. 2. században beolvadt a Római Birodalomba, s lakossága egy évszázad alatt romanizálódott. A tengerparti törzsek – a Murter vidéki liburnok, s a Titiosz folyón, azaz Krken túli dalmaták – férfiu rablók és kertészek voltak. Könnyű és fürgé hajóikkal kalózkodtak, ha meg nem, akkor gyümölcsöt termesztettek.

Más doktrína szerint a sziget neve kapcsolatban áll a halállal. Vagy az elnevezéséhez a kőmozsár, a mortarium használata révén jutott, amely az olajpréselőnek egyik alkatrésze volt.

*

A jó nézetek egyedül a nap állásától függnek. Előre sosem lehet tudni, a megfelelő nézethez melyik lesz jó helyzet, vagy lesz-e több is, huzamosan kell nézni, hogy az aztán értékelhető veduta legyen, miként is mondhatnánk anélkül: na, ez az! Képtelenség így élni, vegytiszta nonszensz. Ismerek olyanokat, akik sokat kérnek azért, hogy megmutassák, hol található a biztosan helyes nézőpont, ahonnan kitörölhetetlené válik az avokádófa, a tűzfalat befutó Éden rózsza vagy a kamasz lányként megnyúlt, magát folytonosan illegető pálma. A koros, derékban megbillenő magvaspáfrány. Az egykor olívaolaj préseléséhez használt kád vizére hajoló, hónapról hónapra fogyatkozó hortenzia, amelynek egyszer több iker virágfeje nőtt, az egyikek sötétek, a párjuk halovány rózsaszín, de aztán véglegesen felhagyott a virágzással. A rajban röpködést sosem abba hagyó galambbogyó virág. A hamis és a valódi jázmin.

A fakó cserepesek, köztük a fuksziák, a petúniák, az agapanthus. No és az elhagyhatatlan kapricserje, amely a növekedését abbahagyó ház falából bőséges zöldjével bugygyan ki, s csak éjjel, ha már spicces az ember, mutatja meg, milyen is valóban. Én tudom, hogy törpe folyózuhatag, csak éppen néma, mert a hangot valamerre hátrahagyta az alábukó víz. A jó nézetek a napszakoktól, a felhők állapotától, az udvar fölött átröpülő madaraktól és az emelkedő vagy hirtelen csökkenő hőmérséklettől éppúgy függenek, amint a széljárástól, a szomszédból átténfergő iromba macskától vagy a hegytetőről alágördülő harangszótól is. S a szentől, amelyben összerendeződnek, ha éppen nincs holt szezonjuk.

*

Tudom, hogy azoknak, akik ritkán hozzám érkeznek, nekem kell megtanítanom, helyesen miként nézzenek. Ez nem sikerül minden esetben. A hoppon maradottak úgy mennek el tőlem, bár barátként érkeznek, hogy kényelmetlenül érzik magukat, olykor pedig rosszakaróként távoznak. Idővel rájöttem, miként tudom idejekorán kiszűrni őket. Azzal, hogy akkor nevezem őket kellemetlen alakoknak, amikor biztosan meghallják. Vagy igyekszem rosszat mondani róluk olyanoknak, akik a vélekedésemet visszamondják. A helyes nézést, már nem jelent ez számomra problémát, nem mindenki vel vagyok képes elsajátítani. Az első pillanatban hasznosabb megszabadulni azoktól, akik erre alkalmatlannak bizonyulnának.

*

Ha leülsz a porba megnézni, hogyan hordja a fűmagvakat a hangya az egyik fűszál alól a másik fűszál alá, és a tevékenységében meglep valaki, menten tudod, hogy beavathatod-e a dolgotokba, a hangya, a fűszál és tenmagad együttesének a dolgába, vagy mélyen hallgatsz minderről. Valahogy így. Így vagyok azzal, hogyan válogatom ki a helyes nézésre teremtetteket az arra nem alkalmasak közül.

*

A repülőgép némán érkezik Murter fölé. S már messze jár, nem látszik belőle semmi, amikor megérkezik a hangja. A Róma-Budapest járat. Délelőtt 10 óra van.

*

A *Cholnoky-kód* címmel futtatja projektjét a Pannon Várszínház. A várost teremtő családok közé tartozó Cholnokyak alkalmasak lettek volna arra, hogy az Európa Kulturális Fővárosa 2023 emblémájává váljanak. Reméltem, hogy Európa tudomást szerez róluk, mindenekelőtt Viktorról, Lászlóról és Jenőről, a két íróról és a geográfusról. Láttam, az egyéni érdekek mentén részekre miként darabolódott a városinak javasolt ügy, miként lett féltájékozottak, sikerorientált pseudokutatók és helytörténészek martaléka a család hagyománya, hogy alakul át a családkultusz a kultuszkutatók kultuszává, s hogyan maradnak ismeretlenek a Cholnoky-művek.

Cholnoky-figurákkal mindenhol találkozom. Rómában, Fiumében és a dalmát partokon. Veszprémet Viktor és László, az Adriát Cholnoky Jenő segítségével fedeztem fel, tudom, hol terem itt és ott a gilisztaüző varádcis, és azt is, mitől opálos a Balaton vize, s mitől tintásüvegtszta az Adriáé. Tudok látni a testvérek szemével, szeretni is az ő módjukon. Pillanatnyilag tanulom, hogyan kell felhagyni a hozzájuk fűződő ambíciómmal, de ebben is a nyomukban járok.

Rossz képű, hajlongó, hitvány, patkánykörömszerű kis kezű, könyugalma, rosszlelkű – írta A *sekrestyés* novellájában a püspöki alkalmazottról Viktor, s magam sem tudok mást mondani a mostani körülményekre.

*

A szélnek, ami másfél napja fú, van neve. Errefelé mindannak jut megnevezés, ami időszakos és gyakorta előfordul, annak kevésbé, ami állandónak mutatkozik, arról nem szólva, ami egyetlen alkalommal létező. Azt, hogy mi az időszakos gyakoriság, nem vagyok képes meghatározni. Annak a magyarázatára sem vállalkozom, hogy a sógorságot megjelölő legközségesebb horvát szóhoz miért társul még hat – ugyancsak sógort illető – szó, ámbár azok a speciális esetekben használtak. Mondjuk akkor, ha meg akarom nevezni a menyem unokahúgának a sógorát.

Ennek a szélnek nem olyan a neve, amely a specialitásokat képes megjeleníteni. Mindent kisodor az ember fejéből, s utána nemhogy az űr marad, de semmi sem.

APOLLÓ

*Sötét természete a napnak lassan derül ki,
átnézve a lombján a fenyőágnak.
Lebeg, háttal a víznek,
majd a levegő átlátszó felvonóján
emelkedik a szikla fölé, lendül egyre feljebb.
A szirtet kövirózsa borítja, sómoszat,
s megrakta a kagylók és lábasfejűek váza,
mint zsákokat a bezsúfolt sötét.
A pínéaliget soktűs avarjában elhever.
Monstrum, merő türelemmel lecsutakolva,
méltó talapzata bármi látomásnak.*

*A levegő remeg, vele a vidék.
Rovar cirpel, kabóca tán, a jelenetből
felriasszon, ki, amit megpillant,
azt jogcím nélkül nézi.
Fényes bőrűnek találok, két vállszögletén
egy pár fekete holddudvarú piros folttal.
Aki őt meglátom, a hős, én vagyok-e,
vagy ő, mint aki teremtett engem,
őt meglátnom?*

*A mítosz helye húzódik itt meg,
hol vétségek születnek és bűnhődések,
s kitaposva foltban a gyep, ahová
az elhagyott szülőhelyet nézni visszajár,
mint nappali ragyogás a virágra,
a fő- és számos mellékszereplő, hol elmaradt
a seregnyi fő- és mellékszerep?*

*A fenyőcsúcsok hegységében
a kék kupola alatt lebeg.*

*Lehetne azt mondani, rácsattan
az antik istenek sorsa, a csőr formájú fátum,
a levelekre hull, mit eddig megkímélt,
a tört lepkeszárny, a potroh maradványa,
hogy legyen a vers olvasójának panaszra tárgya,
de nem.
Elmozdítja a gallyat a kísértő mozdulat,
szemembe csap a Nap.*

*

Sose vásárolj, Olvasóm, fánkot a Milnjakban. Mindenkor tegnapi.

*

A végtelen téridőben létezik egy pont, amely alkalmasint a világ közepének tekinthető. E pont olyan konstelláció következménye, amelyben egyszerre szemlélhetem azt, ami velem kapcsolatban álló múlt, jelen és persze jövő. Még akkor is így igaz ez, ha a megállapítás módosításra szorul: a saját téridőmben létezik csupán e középpont, amelyet ráadásul a legegztakabb módon is kizárólag pontatlanul tudok megadni. Merthogy ennek a pontnak legalább tizenöt négyzetkilométer a kiterjedése, s egy sziget. S nem egynapnyi, hétnyi vagy évnyi a létezési ideje, hanem idestova tíz év. Neve van, és koordinátákkal megkereshető a Föld nevű bolygó Európa nevű kontinensének mediterrán táján, valamerre az Adriai-tenger dalmát szakaszán, amelyet egykor Illíriának hívtak, s a tizenkét illír törzs egyike, a liburok lakták. A neve: Murter. Caius Plinius Secundus azonban Colentum néven említi. A földrajzi pozíciója: é. sz. 43 49' 15", k. h. 15 35' 30".

*

Nézem a tengert, mert megunhatatlan. Elgondolom, hogy annyi vasmolekula van a testemben, amelyből talán kijönne egyetlen vasszög. S annyi a mész bennem, mint egy zacskó gipszben, azaz kb. másfél kilogramm. És hogy az a tíz ritka fém, amelyekből valamiként én is részesülök, az univerzum bármelyik pontjában előfordul.

*

Jaminának nevezik a naplementéje miatt kedvelt szigetvég egyik öblét. Kánikula idején sok hajó vet horgonyt benne. Számomra, aki rádiót nem hallgatok, televíziót nem nézek, az internetes időjárás-előrejelzést nem böngésem, sokáig a kabócák jelezték a hőhullámot. A kutyám erre alkalmatlannak bizonyul, ő már harminc foknál beül a tengerbe, hogy aztán a porban megforgatva magát, a pisztáciák közén szárítkozzon napestig. A kabócák adott hőmérséklet megközelítését élénk ricsajjal jelzik, s ha azt elérte a levegő, elnémulnak. A kabócahang, mármint a sziget leghangosabb kabócájáé, a mannakabócáé reszegős, az óriás énekeskabócáé dallamosabb, és nincs benne szünet. A kabócahang attól fogva él, hogy hallhatóvá lesz, s akkor van vége, amikor megszűnik hallhatónak lenni. Érdekes, hogy a hang életét nem idővel mérhetem, hanem a hőmérséklettel. Kb. 10 Celsius-fok lehet az az intervallum, a kezdőpont 25 Celsius-fok, amelyben a murteri hím kabócák jelzik a territóriumuk centrumát, s várják, hogy majd csak megérkeznek hozzájuk a néma nőstények. Aztán 35 fölözt néma csend.

*

A szárazföld glagolita betűkkel, a Római Birodalom víz alá került maradványa latin betűkkel felülírtak. Oly felemás ez a helyzet, mint a Kornati-szigetcsoport tulajdonjoga. Amikor a tizenkilencedik század végén a zadari nemesek már nem akartak adót fizetni a terméketlen szigetek után, eladták valamennyit, kezdetben a murterieknek, majd a betinaiaknak is. A szigetvilág 90 százaléka egyetlen sziget lakóinak a tulajdonává vált. De nem úgy a tenger. A tenger feletti ellenőrzési jog a Dugi otok déli partján meghúzódó Sali lakosaié. Érthető oka ennek az, hogy a horvát halászat első, 10. századból származó írásos emléke Salit nevesíti jeles horgászhelyként.

*

Sokféle döntés végeredményeként választottam Murter insuláját. Leginkább az a legpontosabb választ, hogy benne megtaláltam azt az élőhelyet, amelyet élőlények laknak. Európának alig van mára olyan települése, amelyet ne két réteg alkotna: alul a járdák futnak, utak kanyarognak, s ahonnan az épületekbe bejárás nyílik, s fölül pedig az, amelyet képekkel, faragványokkal, bronz- vagy kőszobrokkal jelenítenek meg, s általában a halottak népesítenek be. Murter abban az értelemben ugyan többszintes település, hogy jóformán csak emeletes házakból áll, de azok falát, sarkát, eresztét, tetőgerincét nem népesítik be mindenféle emlékezőt szolgáló, nehézkes alakzatokkal. A Murteren tartózkodó embereknek eszükben sincs faragott másokat készíteni. Arra pedig, pénzük, ha lenne is, de szándékuk nincs, hogy másokkal készíttessenek.

Sebő Ferenc, 1985

*

Ritka vendégeimmel el-elvitatkozunk azon, hol is élek. Többségük azt állítja, hogy a természetbe kerültem vissza, s olykor-olykor hozzáteszik, ahová vágytam, s majd meg szemérmesen azt is, ők ugyancsak. Hol csendesen, hol élénkebben tiltakozom, én ezen a néhány négyzetkilométeren, annak ellenére, hogy számos elemével körbefog, belém hatol, képtelen vagyok felismerni a csupasz természetet. Tudom, az erdőségeket nem is olyan régen, alig kétezer-ötszáz éve pusztította ki a mediterrán ember, s oly sikeresen, hogy a latin ókor végére mutatóba sem maradtak a szálfákból, azóta pedig napról napra pusztán abban szorgoskodnak a természeti elemek, a gyors lábú szél, a szapora hőmérséklet-ingadozásban érdekelt temperatura, a kőzetfelszínen alakot váltó fény, amely, hogy hővé formálódik, lefurakszik a sziklatömbök mélyére is, hogy darabokra repesse azokat, nehogy maroknyi termőföld halmozódjon fel a török, repedések és hasadások mélyén. De én vendégeim állításával nem érthetek egyet. Én értem, hogy nem a természetbe, hanem egy tájba kerültem, s ez a jól ismert természetű, számomra vállalható mentalitású provincia abban mesterkedik, hogy tökéletesen azonossá váljak vele. Azonosulásunk szubsztanciálisként jelentkezik.

Ha a természet lenne kizárólag a közegem, akkor természettudósként leírhatnám az élettelen természeti környezet jellemzőit, a domborzati viszonyt, az időjárás paramétereit, a hő- és csapadék, s amúgy a csapadékkal összefüggő víz háztartását, a napfényvel való ellátottságát, az élő természet állandó és évszakosan váltakozó sajátosságait, és biztos vagyok benne, hogy a hely élőlényközösségének a mintázata a Földközi-tenger térségének szinte valamennyi helyével rokonságot fog mutatni. A természet elemeinek egyedi tartalmairól, rég tudom, nem érdemes szólnom, nem vagyok megfelelően érdekelt az előfeltételek jellemzésében, egyébiránt inkább érdekel az, ahogyan azokból egy egység alapja lesz, s ahogyan a mindenféle emberrel kiegészülő táj idővel keletkezik.

A tájat nem tudom jellemezni az elemei bemutatásával, ahogy a szigetet sem azzal, hogy milyen keménylombú macchia tenyészik rajta, milyenek az olaj- és a citrusligetei, miféle kosborok és ciklámenek élnek a lassan lefelé csúszó kőmosásokban, milyen szirteken és hogyan habzanak a hullámok, s mely napszakban merről érkezik a szél. Ezt a természetet egyetlen kontúrral lehet bemutatni, az egyedül, amely viszonylag állandó, s ezért azonosításra is alkalmas – bármely térképen, származzék bármely korszakából a térképészetnek, a szigetem azonos alakúnak mutatkozik.

*

Van hajnal, amikor gumikalapáccsal verik a térdkalácsomat, fémspatula nyomja le a nyelvemet, és azt kell közben mondanom, hogy áááá, endoszkóp tolakszik a vas-tagbeleben a vékonybél betorkollásáig, csövön szívják le a gombamérget a gyomorból, erős fénysugárral tükrözik a szemfenekemet, csipkedik az Achilles-inamat, és apró áramutésekkel görcsöket váltanak ki a rekeszizmomban, bárium-szulfátot nyeletnek velem, és gépekkel követik a falatok útját bennem, vért vesznek, majd meg infúzióra kötnek, kerékpárt tekerek, miközben érzéstelenítés nélkül csiszolják a fogaimat. Aztán összevarrják a kimetszett aranyeret, a jobb vállamból kimetszett bőrfeketedés maradék helyét, a felszakadt szemhéjamat, a beszakadt homlokomat, és

a darabokra repedt csuklóm valamennyi csontocskáját érzéstelenítés nélkül rakosgatják össze. Innen tudom, hogy hamarosan itt a sirokkó, azaz a jugó. A tengerről érkező paradús szél.

*

Esténként elárasztják a partot a kagylókat árusítók. Jezerában lányok, Murteren van, hogy kisfiúk, van, hogy kiskamasz lányok üldögélnek a magukkal hozott alkalmazásokon. S előttük, a felfordított dobozokon nagyság szerinti sorrendben kagylók sorakoznak fel. Többnyire raktáruházból beszerzett termékek, ázsiaiak, s azok közül is a méretesebb, különleges alakú trópusiak. A Piero előtti teret oldalt határoló kőfal peremére telepedett hét-nyolc éves leányok is egzotikus csigaházakat, valamint kagylókat pakolnak elő, a poros, maszatos cuccok között azonban friss fényű kék-kagylókat is találok. Olyanokat, mint amelyekből a vendéglőben most kapargatják ki a vöröshagymával főzött kagylóhúst.

Ketten vannak a vállalkozók. Szüntelen sugdosnak, kiszemelik a járókelőket, s bővílik őket, hátha fölfigyelnek a portékájukra. S harmadikként hol melljük telepszik, hol csak leguggol és csinosabbá rendezi a választékot, a szomszédunk leánya. Ő a legidősebb, éppen bimbózó mellet. A ruhája sem gyermeki, fodros aljú ugyan, de inkább nagylányos.

A kagylóárusokra rá-ránéz az anyjuk. Olyan ruhában libeg elő valamelyik közből, amelyen bárkinek megakadna a tekintete. De nem a holdezüst pöttyökkel telített könnyed textilja, hanem a ruhaszabás a feltűnő, bár széles harang alakú a szoknya, a legalja hagymaformájúra összehúzott. A széles csípőjű, fenéknehezékű nőn ring-reng a sokpettyű szoknya. Meg kell hagyni, molettsége ellenére jó lábú nő. A lányok ügyet sem vetnek ellenőrzőjükre, csivitelnek, vihorásznak, s olykor tekintettel rendszabályozzák a szolgálatukra vállalkozott harmadik társukat.

Az olajfa alatt üldögel a szerb szomszéd, sört nyakal. Lánya igyekezetét ügyeli. Segítendő a barátkozást, mindhármuknak csokitortaszeletet rendel. A két lány döbbenetesen fogadja az ajándékot, szétmorzsolják, s a villát visszahelyezik a tányérra. A szomszéd lánya becsülettel elfogyasztja a maga adagját, de hogy befejezte, eloldalog. Kényelmetlenül érzem magam, hogy kilestem az elrontott estéjét.

Szuperhold idején, ha égitestünk ráadásul vérhold, tele a tengerpart esti sétálókkal. Kerékpárosok, kutyasok, csipkevállkendős vénkisasszonyok a riván, a vízen extravagáns csónakban vagy hajón magános, réveteg tekintetű uraságok. A tenger köti le a figyelmemet, ekkora dagályban nem lehetett sosem részem. A parti út egyes darabjain tengelyig emelkedett a víz, a magánmólókon át-átcsap, s az öreg sirályok, csigaforgatók és gulipánok a megszokott szirtjüket, hogy elborította a tenger, feladták, és újabbakat választottak kilátóhelyül.

*

1994-ben Mátis Líviával szerkesztjük a *Vár Ucca Tizenhét* negyedévkönyv Verancsics Faustus-számát. A terjedelmes kiadványban szó esik a dalmát polihisztor gépek ábráit tartalmazó *Machinae novae* művéről, melynek rajzai Prágában készültek, de a kötetet Itáliában nyomtatták, az első kiadást vélhetően Firenzében, a másodikat, 1615-ben

vagy 1616-ban, Velencében. A tanulmánygyűjtemény kiadására az szolgál indokul, hogy a helyiek előszeretettel emlegetik, hogy a nyelvész-történetíró-humanista, tíz évig csanádi püspök Magyarországhoz kötődő tevékenysége részeként Veszprémben is szerephez jutott. Valóban született közlemény, amely szerint Verancsics 1568–1572 között veszprémi várkapitány, illetve a püspökség birtokainak kormányzója, s majd onnan kerül a prágai királyi udvar titkári szerepébe. Valószínűleg azonban pusztán Sümegen tartózkodott.

Ugyan Leonardo da Vinci készítette az első ejtőernyővázlatot, amelyet a rajzgyűjteményében is megtalálunk, de a működő ejtőernyő kitalálója Verancsics Faustus. Az ötvenhat találmányt ábrával bemutató Verancsics-kötet ejtőernyőrajzához szolgáló magyarázat utal arra, hogy a szerkezet működését alaposan átgondolta. A tradíció szerint a velencei Szent Márk-templom harangtoronyából maga ereszkedett le a szerkezettel, hogy igazolja találmánya hasznosságát.

E rajz domborműves emléktáblán is szerepel. Diénes Attila szobrászművész műve a veszprémi vár boltíve mellett található, ahová 2011-ben helyezték.

Amikor 2017-ben a zágrábi Nemzeti és Egyetemi Könyvtár Faust Vrančić halálának 400. évfordulója kapcsán kiállítást rendezett, és Šibenik egyik szigetén, Prvić Lukán, ahol a tudós főpap sírhelye található, turisztikai projekt részeként megújították a Verancsics-emlékhelyet, készült el a Verancsics-féle ejtőernyővel leugró figura térbeli másolata. Amelyet, a rajz latin nyelvű felirata után, „repülő emberként” emlegetnek.

Néhány évvel később e félresikerült, torz mű adhatta az ötletet az európai jelentőségű veszprémi alakok után kutakodóknak, hogy a városhoz köthető dalmát emlékezetét feltámasszák. Az ejtőernyőkeretről alácsüngő figura nyomán születő másolat ez esetben: lebeg. Egy levegőben himbálózó kópia importálódott a Veszprém–Balaton 2023 Európa Kulturális Fővárosa projekt kapcsán a városba.

A felfújtt, léggömbként lebegő, kipányvázott műanyag alak a program évnyitójára a belváros Szabadság tere fölé került, s ott imbolygott elrajzoltan-torzan, éjszaka kivilágított szemekkel mindaddig, mígnem (a városi legenda szerint kilőtték és) leszerelték.

*

Pontosan detektálom, háromféle módon, biológusként, költőként és művelődéstörténész-kutatóként is, hogy a mondataim leginkább rólam szólnak, még ha a mondatok állításai a szigetcsoportról, a szigetről, a településről és a település régi negyedéről is referálnak. Amúgy biológusként eszem ágában sem lenne a település földrajzi adottságaiból levezetni a lakóházak szerkezetét és az abban megnyilvánuló antropológiai sajátosságokat, költőként nehézkesen kezelem a sőtűró növényzet virágkötészeti felhasználhatóságát, illetve, hogy az egyetlen skorpiót, amely a szigeten él, szakszerűen kárpáti skorpiónak nevezték el. A művelődéstörténeti ismereteimmel nem tud szervülni az élelmiszerboltokban elvárt viselkedés változásának tanulmányozása, miért lehet az, hogy szennyezett munkásruhában szabad vásárolni, de fürdőhelyen fürdőruhában nem.

Tudom, hogy a kijelentéseim többnyire pontatlanok, s vagy nem úgy érthetőek, ahogyan szántam, vagy a jelentés megformáltsága nem fedi azt, amiről a jelentés ké-

szült. Grammatikai és retorikai hókuszpókok szükségesek ahhoz az egzaktáshoz – amely azonban a legtöbb olvasóhoz/hallgatóhoz el nem juthat.

*

A szigetet földön, vízen és levegőben is megközelítettem. Levegőben érkezni a legkülönlegesebb érzés, bár a hatás nem Murternek, hanem a közlekedési sajátságának az eredménye. Tíz kilométer magasan szeltem át az Adria egét, Rómából Budapestre igyekezve. Valahol San Benedetto del Trontónál ért a tenger fölé a Boeing 737-es, s onnan már jó idő esetén a magasból kivehető a horvát part. A tenger színe ebből a magasságból is ugyanolyan kék, mint a partjáról, azt kell hinnem, hogy a kék szín eredete nem a levegő alsó tíz kilométeres rétegétől származik, hanem a Földet övező sztratoszférától. Hogy a sztratoszféra színe a világűrben nézvést milyen, azt nem tudom, az űrt megjárta mondják, a bolygónk kék színe a tengerektől származik, s nem a levegőburoktól. Ha Cholnoky Jenő repülőgépen utazott volna, a geomorfológiai megfigyeléseit szükségképpen meghatározza a levegőben közlekedés tapasztalata.

A legelső benyomásom a levegőben, hogy Murter szigetének az alakja leginkább egy délkeletre úszó papucsállatkára emlékeztet. S a rátelepült falvak (vagy városok?) pedig sejtservecskének, sejtmagnak, emésztő üröcskének, lüktető üröcskének tűntek. Azt követte, hogy az egyséjtű lényhez hozzákapcsoltam a miniatürizálódás eszméjét, azt, ahogyan mindezt az apró, ezüstből font, egyfelől egyszerű, másfelől a fonás révén rafinált-élveteget ékszer képviseli, s amely Isztrián visz közelebb e fogalom értelméhez.

A véglény révén adódott fölismerés: a sziget mai településeinek a szerkezete más, mint a murteri selőé: abban, ha nem is mutatkozik meg az antik, geometriai szabályszerűségeket kinyilvánító legfőbb örökség, de az igen, hogy a tengerről érkező veszélyeket el akarta a lakosság kerülni, s egy vízparttól távolabbi emelkedést választott állandó tartózkodási helyül. A tengeri kikötőtől alkalmas út vezet el a lakóhelyig, ahol a vízen érkező árukat hasznosítják.

*

Ha egy pillanatig tartott Murter fölött átrepülni, sokat mondok. A nagyotmondás a lényegre törés, a sűrítés és a vélekedés kompakttá alakításának a mellékjelensége, bár Murtert említve a nagyságról szó nem eshet. Egészen kicsi volt a földdarab, mert egészen alant volt, a tablót amúgy a tenger kékje és az északról alám csúszó dolomit szürkéje képezte meg, nem pedig a sziget zöld volta. Murter selője hosszan elnyújtott szilvamag, tengelytől két oldalra futó rovátkákkal. (Mondjuk Benes József ekként rajzolta volna meg. És pinának mondaná.) Levegőben hagytam el tehát a helyet, ahol élnem adatik.

*

Amikor palicsi költőbarátom és a felesége először jött látogatóba, és beléptek a kertté alakult udvarba, Jutka felkiáltott. A kérdése áhítatos volt és lelkes és letaglózó: Te itt is akarsz meghalni?

Csak az is ne hangzott volna el.

Másnap, amikor véletlen a tengerparti temető előtt vezetett a sétautunk, arra a következtetésre jutottam, hogy a földbe süllyesztett koporsók szabályos időnként, ha nagy a hold és dagály van, víz alá kell, hogy kerüljenek. Víz mosdatja tisztára, só cserzi a temetőkert első vonalába került halottakat, a többit már nem, mert a fellelővárat pótolni igyekvő, horvát zászlóval megjelölt hegy oldalába vájják újabban a nyughelyeket. Amúgy szépen csiszolt kövek borítják a helytakarékosság okán szorosan egymás mellé került sírokat.

*

A nyolcvanas évek legemlékezetesebb veszprémi szagai a lépcsőké és sikátoroké, továbbá a reggel végi utcáké voltak. A huzat és szél ellenére huzamosan nedves lépcsők és a bevilágítatlan házközök dohszagot árasztottak, a keszekusza utcákon pedig főtogató volt a benzin- és a gázolajbűz. Idővel meg lehetett szokni, meg is szoktam, ott-honossá vált, s majdhogynem illatnak tekintettem mindegyiket – a gázolajszagú szprét meg is kedveltem, a Trabant üzemanyagkeverékének égésterméke azonban gyomorkavaró maradt. Murternek, legyen bármelyik évszak is, elemien tiszták az illatai, s még a szagváltakozatok sem kellemetlenek. A tenger, a fenyvek, a száraz macchia a jellegadó, amelybe olykor belekeveredik a kesernyés füst (turistaszezon idején a szállításadók szorgalmazzák a kerti sütés-főzést), a langy olívaolaj (akár a sütés-főzésé, akár az őszi olajfaszüretben a tevékenység után maradt, konténerekbe gyűlő préselményé az) és az évszakokra jellemző virágjukról ismert növények. Más-más karaktert adnak a szigetnek az év elején virágzó citrusok, a kassziák, a szellőrózsák, majd a tél és a nyár átmenetében szinte naponta váltakozó növények, a mirtusz, az orchideák, a kakukkfűvek, a szurokfű és a kivadult kerti virágok, a nyár virágzásban szegény növényzete, és a tél csapadékától burjánozni kezdők. A ciklámen, a különféle vadon termő bogyók és a gyümölcsadó szamócafa. Otthonos ez a sokféle, egymással elkeveredő illat, s ha belevegyül a növénynyesedék gombás szaga, a tengerparti uszadék bűze, az sem ébreszt bennem élmélyést.

*

Egyik napról a másikra bukkant fel a kertben a tíz forintnál nem méretesebb zöld varangy. Besegít talán a kertembe hozott egy szem, puhatestűfalásban elől járó szentjánosbogárnak, és bőszen összefogdossa a meztelencsigákat, különösen az okkersárga spanyol csigákat, amelyek éjjelente jelennek meg a kutyák etetőtálcáiból kipergett szárított táp morzsái körül, s reggelre nyálkacsíkokkal szalagozzák azokat körbe. Varangy a modellje a közös hősnőt tulajdonló két regényem kollégiumi békájának is. Az éppen az Egyesült Államokban tanuló lány háziállata kulcsszeréhez jut, mivel az asztalközösség része. Sem *A tenyérjós*, sem *Judith, a baltás gyilkos felesége* nem

vált széles körben ismertté, ha olvasták is a regényolvasásra szokottak, túl az irodalmi lapokon, a kulturális sajtó alig foglalkozott vele. Meg kellett értenem, hogy kulturális körökben nem ildomos, ha azerbajdzsáni történettel rukkol elő egy magamfajta költészetéről ismerhető író, pláne, ha abban Hajmáskér, Moszkva és Tirat-Carmel is cselekvések helyszíne, és szó kerül az egyeseknek gazdagságot, másoknak börtönt hozó olajkereskedelemről, na és a hazai fogházból elengedett azeri katonatisztról.

A kertben lakó béka anyja az a zöld varangy lehet, amelyet évekkel korábban Marko szomszéd mutatott meg a vízaknában. Az utca közepére sülyesztett apró, a házhoz vizet kanalizáló aknában fakón, soványan élt a tenyérnyi jószág, egyetlen alumínium csaptelep társaságában, talán 4-5 liternyi térben, esőzéskor és csőtöréskor az üreget teljesen feltöltő vízben. Mikor kiraktuk az aszfaltra, hogy a fogságából megszabaduljon, pislogott és visszamászott a megszokott félhomályba.

*

E vidéken nem találkoztam madárcsapattal. Akkorával, amelyik elhomályosítja a napot. Gyerekkorom ősein a varjak, a vadludak és a darvak vonulása hetekig tartott, Korfun a főtéren akkora sarlósfecske-tömeg volt, hogy nem láttam át a cikázó madarak között, s a Balaton északi partján elterülő szőlőskertek fölött a seregélyek akként tudnak kavarogni és hangoskodni, mint a felbolydított, egymástól háborgatott méhrajok. Itt többnyire vízimadarak vannak, a Jersani-öbölből olykor kiemelkedő szikladarabok némelyikén található legalább egy. Hol kormorán, bár ők inkább párosával élnek, hol halfarkas, hol a nevetésszerű hangot adó ezüstsirály, a fekete fej-tetejű dankasirály, sűrke gém, hol pedig a vízityúk. Egyetlenegyszer láttam vörösnyakú vöcsköt, máskor pedig egy hatalmas torokzacskós, bávatagon álló rózsás gödényt. Hatalmas szeme volt, s hogy mereven bámult, rémületet keltett.

*

Megvetés, közömbösség, azaz akarati állásfoglalás hiánya – anélkül, hogy letargiával párosulna –, amelyhez torz hazaszeretet és nacionalizmus tartozik, de hogy mindez miként terjedt el a rendszerváltás után otthon, azt legteljesebben a horvátjaim példáin látom. Bennem nincs dalmát identitás, ami annak nevezhető lenne, az korábbi Dalmáciánál, visszanyúlik a latinitásba, a hellenizmusba és a judaizmusba. De mehetek korábbra is: az illírekig, avarokig, keltákig. Látom, hogy e dalmátoknak nevezettek, a házsomszédjaim, a településtársaim, akik határozottan elkülönítik magukat az északiaktól, a tengertelenektől, milyen áttételekkel határozódnak meg az értékvalasztásaik révén. Hogyan válnak vérnemzetivé és idegengyűlölővé. A passzivitás hogyan értelmeződik hősiességgé, hogyan fogadják el az alkalmi hatalom által nyújtott identitást, miként válik a provincializmus beccsé – és látom bennük magyar önmagunkat, mármint azt, hogy milyen tartalmúnak mondjuk azt, amit mi, jelenleg, magyarnak szeretünk látni.

Közép-Európában passzív társadalmak léteznek, ez ennek a térségnek *differentia specificája*. Murter mindennek a látásával ajándékozott meg.

A rítusok, kultuszok, közösségi megmozdulások és a hatalom megnyilvánulásai a csoportok összetartozását biztosítják, a valódi és az álközösségek működésének természetes velejárói. A kultúra megszaladása e téren feltűnő. Olykor csak mosolyt csal az ember arcára, máskor egyenesen visszatetsző. Hogy minden hegytetőn kápolna épült, az például a középkor határőrvidékein könnyen magyarázható – de ma dögösebben. Hogy szerte a vidéken és településeken méretes zászlók lengenek, faramuci üzeneteket sejtet. De hogy zoknikat, nyakkendőket, trikókat és fehérneműket, autók visszapillantó tükrére húzható zacskókat díszíti a nemzeti zászló, az meglehet, amerikai mintára született és liberális elvekre utal, de a túlzó dominancia jele. Jelen lenni, akár bántó módon, erőszakosan...

*

Az idő lelassulhat, felgyorsulhat vagy meg is állhat. Az idő tartama kizárólag attól függ, miként hagyja annak érzékelését a végzett feladat. A feladat, amellyel azonosulok, mert pontosan tudom, mi a célom, annak megközelítésében hol tartok, miként használom az ismert készségeimet, s nem szóródom szét, de annyira nem koncentrálok, hogy ne vegyem észre a tevékenységem során megjelenő társeseményeket, közben tudom tartani a dolgokat, és nem szorongok sem a sikertelenségtől, sem pedig a sikertől. Az idő akkor válik irrelevánssá, amikor eggyé tudok válni a tevékenységemmel, hiszen ilyenkor az élményeimhez igazodik.

*

Egykori *kortársaim* közül vannak életükben nagyra tartott pályahősök, mint például az ötvenhat évet élt Váci Mihály; Dobozi Imre, aki hatvanötöt, Sarkadi Imre (40), Simon István (49), és vannak a társadalmi megbecsülésben alig vagy egyáltalán nem részesedők, mint Ratkó József (53), Szilágyi Domokos (38), Hervay Gizella (48), majd pedig Kemenczky Judit (63), Endrődi Szabó Ernő (49), Baka István (47), Borbély Szilárd (50). Persze akadnak általam sem eléggé olvasottak, akik némely kortársam szerint megkerülhetetlenek, a vajdasági Koncz István (60), Szervác József (49) vagy Simonffy András (54). Amíg éltek, s nálam jóval kevesebb ideig, kik bizonyulhattak volna arra alkalmasnak, hogy meglássák és elmondják, a teljesítménye kinek is lehet időtálló?

*

Egyetlen szóban mennyi gondolat rejtőzik, és ugyanakkor mennyi burok feszül rajta. És nem is arról a növényről beszélek, amelyet a kikerics szóval reprezentálok, hanem arról, amelyet a nyelvi-szociális-kulturális közösségem kikerics szóként használ. Tárnyak, akciók, aktorok húzódnak meg benne, és a köztük feszülő relációk. A szó cselekvési teret ígér, ha kimondom, a gondolkodásból kifejlő történeteknek ad helyet. De nem pusztán a valóságról szól, mert általa az eddig ismeretlen dolgot is meg lehet, remélem, látni és elbeszélhetővé alakítani.

Azt a kikericset, amelyet a tengerparti ösvényen találtam, 2-2,5 centis lepelvirággal, átderengő lilásfehér mintázattal, októberi virágzással kellene jellemezni – és azzal,

hogy ilyen kikerics a botanikusok szerint nincs. Megengedőbben mondva: nem létezhetne. Ha pedig mégis van, mert itt hajladozik a szélben, s itt a másolata a papíron, akkor hibrid, esetleg mutáns, valaminek az egyetlen, megismételhetetlen példánya.

Az a kikerics, amelyről beszélek, az agyam struktúrájáról és arról beszél, amit az agyi struktúráim a közösségeimről megjelenítenek. Én nem tudok ott élni, ahol az élőlénytársaim számomra teljesen ismeretlenek maradnak.

HŰSÉG

*Az égető napsütéstől tarolt
sziget a kopársága révén lát
ható. Gyökérzet nem köt, szuhar nem
nő. Kákatorzsa, ha fedi, olykor
a szőr a csupasz állatbőrön is
előtör.*

*Északról érkeve meg,
a hegyerincen át, tisztán látható,
mint tükör tálján ragyogó tojás
sárgája. A tengerről, felpúpo
sodva a bőséges víztől, a hul
lámok parkettalécei közül
emeli föl, föl a horizontot,
arasznyival közelebb az égbol
tozathoz.*

*Kétséget kizárva, bár
melyik némaság jelenléhez jut,
amiként lebeg, s magabiztos mind
egyik nyugalma, ahogyan szétte
rül halikraként, milliárd, apró
szemű kavics az öbölben, ahol
a part elhagyható. A tengerszél
harasztosa olyan jelen, amely
sosem részesül a múltból.*

*Mindig
hiányzik valami, aztán mindig
meglesz. A szirt büdös teste alatt
habzik a meleg. A sót lesepri
a mézskőlapról a halfarkastoll,
ahová fészket rakta a madár,
ahol tojást tojt, ahol csibéit
neveli, tisztára, miként márvány
kőből rakott teraszt pucolja
gépezetével a vegytiszta jelen
idő.*

A tócsába hasaló ég az

elképzelhetőnél több kontúrú.
Kártyalapjait a világ egyre-
másra kirakja s összekeveri.
Nincs kusza repedése egyetlen
sziklának sem, amelynek aljába
égetett agyag-árnyalatban ne
húzódna résnyi rend.

Ahogy ha
tározottan átömlik a sötét
a nappalba, tudható, hogy melyik
mondatban nyílik meg a fény. Kezdet
nélkül. Mivel létezik, aminek
nincs kezdete, s egyszer csak a nyelven
át belép a létbe, hogy legyen.
A legtöbb déli vidék fecsegésre
képtelen. Szélkürtön, sziklakürtön
keresztül szólal meg, nyög, némelykor
vihog, olykor törpe oratiót
deklamál, ha esik, s ha távoli
a kontinens a vízhez lecsúszott
várostól, és a bozót marad hát
ra a hegyen s az ösvények kecské-
nek, viperáknak, égnek.

Ami ki
mondja magát, annak lecsiszoló
dik a pereme, kiszögellése,
metsző késéle, durva rücsök, az
összes bántó elem, a felszín
valamennyi anyagfeleslege.
Átradírozza kemény formáját
a sokdombú sziget, összes felü-
letét, darabját, mindmegannyi rész-
letet. Hogy eltávolodva, a föld
darab teljesét a tekintet be-
fogadja. Nem marad az aljzatnak
mellékes része, nem a hátnak mel-
lékárnya, leégeti, csirkeko-
pasztáskor perzseléssel a pelyhe-
ket. Látja egytömbűnek, miként te-
remtő az univerzumot.

*

Idővel arra ébredsz, katalogi-
zálni sem a veszteséget, sem a
gyarapodást nem érdemes, s egyre

*inkább állatformára lel az elnyúlt
sziget. Kutya alakját veszi fel,
amely leroskad, ahogyan tiszta
küszöb előtt a hűsleges felmo
sórongy. Hason fekszik, mellső lábait
oldalra félig kinyújtva, fara
a két hátsón nyugszik. Lesunyt fejvel
líheg, szemét ráhunyva magába
zárja, ami látványként egykor mélyen
beléhatolt. Vár, hiszi, hogy a gazda
visszatál. Beledől a kikapart
gödörbe, szóvá változtatja a
jelentéstelenséget, mint aki
vizet ivott már, de táplálékot
hogy faljon, időt kénytelen
hosszasan gyűjteni. Meghatározza
a meghatározatlant.*

*

Üzent egy szakmabélim. Írja: „Jómagam – hálísten! – az utóbbi években találkoztam megtermett, egészséges sonkakagyló-állományokkal (idén pl. a Veliko jezerón). Mindazonáltal, ami a tengeri élővilág fajgazdagságát illeti az utóbbi húsz évben, általában tapasztalásaim, egy-egy ritkás mikrotértől eltévelyelve, változatlanul lehangolók.”

*

Járt itt patkány, kétszer is. Először tél volt. Valahogy bejutott a *konobába*, s tán három hónapig szabadon garázdálkodott. Miután elfogyott a szabadon felejtett krumpli, a zacskónyi pattogatni való kukorica, a csipszek és a megrágható flakonok, rákényszeredett a kevésbé tápláló dolgokra. Csak egy ízletesebb fajta műanyagot választott ki magának, azt is csövek formájában: tönkretette a mosogatógépet, a mosógépet és a hűtőszekrényt. A biztosító állta a rongálást.

De a második patkánnyal való találkozásunkat nem nevezhetem ilyen szerencsésnek. Őt nem tolerálta a kárfelmérő, és szigorúan közölte, hogy patkányrágásra nincs biztosításunk. Emiatt szerelkeztünk fel csapdákkal, mérgezacsokkal és elektromos riasztóval – többé-kevésbé sikeresnek mondhatjuk magunkat a rágcsálók elűldözésében. S indoklást kapott a település macskagazdagsága is, de az is, hogy a jószágok miért nem részesednek sem simogatásban, sem pedig abból, hogy a szobákban hevernek és alszanak. A macska bizonyítottan haszonállat, nem egy magáért is szerethető lény.

A rágcsálók ellen legjobban a kötőrészel lehet védekezni. Szeptembertől májusig engedélyezett a tengerparti településeken, azaz a turizmusra szakosodott helyeken a házak felújítása. Ezekben az időszakokban mindig átalakul néhány új tulajdonba került ház. Betontörő és bontógépekkel szorgoskodnak a Zágráb környékéről érkező szakképzetlen munkások. Hogy pancserek, a feladatukat rosszul végző kontárok, abból tűnik ki, hogy a rombolásban sikeresebbek, mint az építkezésben. Feltétlen hasznuk az azonban, hogy tevékenységükkel felzavarják a rágcsálókat, amelyek vagy macskák eledeleként végzik, vagy békésebb helyre továbbállnak.

*

A horvátoknál ugyanúgy, mint a magyaroknál, oligarchának neveznek minden gazdagot. Nyugaton a gazdagokat lobbistáknak mondják.

*

Iván boldogsága határtalan volt, hogy a több éve meghirdetett házra vevők jelentkeztek. A hirdetés ugyan csak egy kartonlapon állt, amelyet az épület falára függesztettek, s nem hittek abban, hogy valaha is lesz rá érdeklődő. A főutca házainak minden harmadikján ilyesmi hirdetmény állt, a *selo* teljes kiárúsítása volt napirenden.

Az oroszok és az ukránok a kétezres évek első évtizedében nem vásároltak lepukadt falusi házakat és romokat, inkább kedvelték a vízpartközvetlen nyaralókat és a kisebb szállodákat. A hajdanvolt Jugoszlávia tagállamaiból nemigen akadt senki ahhoz elég bátor, hogy errefelé ingatlant vásároljon. Az Adriát mindig kedvelő németek és osztrákok, majd a magyarok a legelső vállalkozók. A helyiek szerint: az első ügyeskedők.

Murteren a harmadikok lettünk a magyar háztulajdonosok között. Az első egy panziós, hajókirándulásokhoz apartmanokat kínáló, vízi járművek javítását végző férfiú a második. A turizmus szakavatott ismerői nyomán érkezünk mi, akik már nem turistaként képzelték a szigeten az életmódjukat.

A házvásárlást *rakijával*, sörrrel és fűgelakomával ünnepeltük Ivánéknál. Ivánéknál terem legelőször a füge.

*

Gondolom, a *Murterárium* magyar könyvként fog megjelenni, s egyetlen alkalommal. A kiadó büszke lesz arra, hogy ötszáz példányban képes lesz kiadni. Merthogy a kötet húsz deka, a teljes könyvtömeg száz kiló. Egy mázsa fehér papír előállításához 170 kg fa szükséges, ami két kifejlett példány hasznosítható tömege. Amúgy a két fa kb. 17 ezer oldalnyi, ezáltal 160 B5 oldalnyi terjedelmű lehet a leendő könyv. De akar-e bármelyik fa könyvemmé lenni?

Ha majd káposzta leszek, vagy sárgarépa, vagy egy pörköltalapanyaggá váló, megnyúzásra váró, lemészárolt nyúl, amelynek egyes atomjai valaha a testemet alkották, semmi értelme nem lesz annak a kérdésnek, hogy mindezek akartam-e lenni. Hogy mégis szívesen válaszolok, az azért van, mert örülök, ha ismét élőlényben lennének föl, arról a kitörő örömről nem is szólva, ha ember bármely darabkájában neveződnek

meg egyszer, aztán kétszer, s évmilliárdok alatt pedig sokszor. Én valahogy ilyennek szeretném tudni az öröklétet.

*

Az a társadalom a jó, ahol az egyéni szabadságjogok akár a közösség kárára érvényesíthetőek. Ahol szabad vagy és mindenki más is szabad. Az egytagú közösségek nagyobbik része nem a saját ügyességének, kiválóságának, önmegjelenítő képességének az eredményeként válik autonómmá, hanem a szerencsétlen szocializációja miatt. Az ilyen közösségnek tudott individuum sosem tapasztalta meg a közösségek vonzerejét, akcióit, hiedelmeit. Kivetett, még ha igyekezik is a helyzete ura lenni. Biológiai szünetet szenved. Az egyszemélyes közösségek azért veszélyesek, mert nem az egyénekre jellemző s azoktól elvárt módon viselkednek, hanem megtévesztő módon, a közösség erejét állítva. Az egytagú közösségekből álló tömeg viselkedése ráadásul megjósolhatatlan, a legapróbb konfliktustól átalakul csöcselékké.

*

A Magyar Adria Egyesület 1915-ben adta ki Cholnoky Jenő mesélőkédvvel szerzett ismeretterjesztő írását az Adriáról, amely inkább füzet, mint kötet. Az *Adria és partvidéke* mellett azonban a többszerzőjű *A Föld és népei* V. kötetében található Cholnoky-szöveg is érdekes. Cholnoky alkatának jellemzőit, a tudósi, honpolgári és tanári bennfentességet e két mű példázza legfőképpen. Az összetett megközelítés, mert a testvéreire is jellemző, családi öröksége lehet. A familiaritás az oka tán a Mediterráneum iránti vonzalmának, az ott lakó népekhez húz, már ha van olyan egy geológusnak, a szíve. A honpolgárnak és a tanárnak bizonyosan van.

Cholnoky Jenő kolozsvári hagyatékának van egy neten is elérhető gyűjteménye, közöttük az adriai felvételeivel. A professzor az előadásai illusztrálására nem pusztán térképeket használt, hanem az elsők között fényképeket, többnyire amiket ő maga készített, vagy az utazásai során vele lévő munkatársai. Az 1914 júniusában készült 38 darab dalmáciai sztereokép között kettő is van a Krka-vízesésről, ez a Murter szigetéhez legközelebbi helyszín, amelyről Cholnoky megemlékezik.

*

A Cholnokyknál látványosabban senki nem tudta magára hagyni a várost. Mint bűnösök a tetthelyről, párologtak el egymás után, hogy oda aztán soha vissza ne térjenek. Kivéve a rendkívüli önbecsél rendelkező Jenőt, kinek törleszteni valói akadtak úgy a vidékkel, mint a várossal, a városlakókkal szemben. A vélt és a valós kötelezettségek formálták a személyiségét, mondja minduntalan.

*

Amikor azt állítom, hogy a sziget nyers zöldje a tengerparti fenyvesektől, egy-két kósza ciprustól s a néhány ehető magvú esernyőfenyőtől származik, nem mondom igazat annyiban, hogy nem a sziget valóságáról beszélek, csakis arról, hogy milyennek láttam. A klorofillszínek, azaz a fény azon spektruma, amelyet visszavernek a növények szintestei, azaz a zöld többsége nem a falomtól származik, hanem az alacsonyabb növény szintek élőlényeitől, a cserjéktől és a lágyszárúaktól. Azoktól, amelyeket kezdetben, ha észleltem is, nem láttam. Most pedig tőlük szikrázik a sziget a kék fény fluid ékszerfoglalatában.

Fényből nincs hiánya a szigetnek. Ha nem sütne a nap, ha nem sütne a hold és a csillagok, ha nem fénylene sokféleképpen és szinte mindenkor a tenger, ha nem villognának a hajólámpások, a közeli és távoli világítótornyok, a napelemes reflektorok érzékelői, a kirakatok törésjelzői, a villanyoszlopok csüngőlámpái, az ünnepekre felszerelt neonfigurák, akkor is fénylenek a fenyőfák tűlevelei. Mindegyiken van legalább egy fénycepp ott, ahol vastagabb a viaszréteg vagy pedig összegyűlt a gyanta. Olykor előbukkannak világítónak tűnő rovarok, de többnyire csalóka tünemények, az éjszakában kékesen derengenek a korhadt tölgyfacsomók, s a parti tócsák alján is meg-megcsillan s belső fényével hivalkodik az esküvői menet után ott maradt, de a vízben kocsonyássá duzzadt s lumineszkálóknak hihető rizszem.

*

Ahány európai, annyi meggyőződés. Ahány szlovén, annyiféle képzet a folytatható hagyományról. S ugyanúgy: megannyi horvát, megannyi vélekedés. És nem feledkezhetünk meg a dalmátokról, akik rendelkeznek az európaiaknak, a szlovéneknek és a horvátoknak ellentmondás bátorságával.

Hogyan?

Az illír hagyomány, benne az i. e. 5–2. században (Albánia, Montenegró és Dél-Dalmácia területén) létesült Illír Királyságé s az i. e. 1. században rómaiak által elfoglalt térségé, melyet Dalmatia provinciának neveztek, majd a napóleoni államalakulató s az annak nyomán adott osztráké, a dalmát tudatot erősítették.

Nézzük csak az utóbbi háromszáz évet!

A Velencei Köztársaság 1797-ben hogy megszűnt, Murter néhány évre a Habsburg Birodalom tengerparton futó határvidékére került. I. Napóleon, magát megkoronázva, 1804-ben megalapította a Francia Császárságot, s a szigetet 1806-ban francia csapatok szállták meg. De csak 1813-ig tartott az uralmuk. S az, hogy Napóleon 1809-ben Illír Tartományok néven Dalmáciát is magába foglaló önálló államot szervezett, bár azt az oroszországi veresége után, a párizsi békeszerződés következtében Ausztriához csatlakoztatták, fellobbantotta és erősítette a horvát nemzeti törekvéseket. Az osztrák császár ugyan létrehozta a tartományok legnagyobb területét magába foglaló Illír Királyságot (benne a Dalmácia körzetbe sorolt hét alkörzetet, amelybe Murter tartozott, éppenséggel földrajzi helyzeténél fogva Zadar és Šibenik közös határán), de a formáció nem maradt hosszasan fenn. Az illírek iránti érdeklődést azonban a nemzeti önszerveződés megtartotta.

1822-ben az Illír Királyságról leválasztották Dalmáciát, s külön osztrák koronatarományná emelték. Az Illír Királyság nyugati része, a francia kulturális befolyást megtartó terület és a latin–német kulturális hatásokat inkább követő Dalmácia eltérő nemzettudatot és egységmozgalmat épített. Dalmácia, miközben közép-európaibbá vált, a nyugati eszméktől eltávolodott. Mondhatni, ahogyan soktörzsrűek az illírek históriájára hivatkozó államalakulatok, az úgy a közelmúltban, mint a jelenben létező uradalmak sokféle, egymásétól erősen eltérő történelemképpel rendelkeznek.

*

Murter szigeten, ha nem is annyit, mint amennyit a kereszténység alakjainak, eseményeinek, eszméjének szenteltek, rengeteg illír helyet leltek. Kőhalmokat és sírokat találtak, amiből arra is következtetni lehet, hogy illír települések voltak egykor a közelben. A liburn törzs fontos telephelyét Jezera közelében fedezték föl, egyik vezetőjük temetkezési helye az 1938-ban feltárt, majd rekonstruált, a csigavonalban megközelíthető tetejű, most Pudaricának nevezett halomsír. A sziget nyugati csúcán is láthatóak temetkezési helyszínek. Mindezek turistalátványosságként szolgálnak – no és a helyben élők történelmi tudatának tágasságát is alakítják, s egyben képviselik. A murteriek az illírekkel szorosabb kapcsolatot tartanak fenn, mint a görögökkel, rómaiakkal, bizánciakkal, törökökkel, velenceiekkel, bensőségebb velük a viszony, mint amilyen fűzi őket a magyarokhoz, osztrákokhoz, bosnyákokhoz, szerbekhez, szlovénokhoz, horvátokhoz vagy az egykori jugókhöz. A murteriek nem tudják, a közvetlen közelünkben lévők, legyenek bár önösek, vetélytársak, rosszakarók, netán ellenségek, inkább alakítják életünket, mint távoli cimboráink és barátaink. Leszámítva saját aznapi érdemeiket, számukra az illírek példázzzák a függetlenséget, a szabadságot, a dicsőséget és a jellemességet.

*

A tetőterazon jó a sötétben elfeküdni. A fal derékmagas, így a falu fényei nem jutnak el a sötétet nézőhöz. S akkor a legjobb, legyen bár kánikula vagy év végi langymeleg, amikor megsokasodnak a meteorrajok. Amikor a növekvő Hold mellett a Lyridák eléri a bolygónkat, s április 22-re megsokasodnak, vagy május 4-én, amint az Aquaridák, és május 8-án, amikor a Lyridák aprócsillogása világosítja meg néha-néha az égboltot, s augusztus 12–13. fordulóján, hogy a felső légkörbe belefutnak a Perseidák, és óránként 30–40 alkalommal is hullócsillagos lesz az égbolt, továbbá a Drakonidák október 8-ai jövetelekor, csökkenő holdsarló mellett, illetve december beféjeződésekor és január első napjaiban a Quadrantidákból óránként száztíz is tűzgömbként izzik vagy fénynyílá válva csoportosan esőzik alá, hogy egyikük-másikuk csillagszóróként szétröbbanjon. A terasz köve nyáron hűt, télen melegít, jó a gerinc kiegyenesítésére is.

*

1412-ben építik meg a Szent Mihály-templomot, jó kétszázötven évvel azelőtt, hogy a hegytetőre kerül Rókus temploma. Talán ennek a következménye, hogy az augusz-

tusi körmenetben Rókus szobrát hozzák le a plébániai templomba, s ott is hagyják egy rövid vendégség idejére. A Szent Mihály-templom belsője, miként külső megjelenése is, ízig-vérig barokk stílusjegyeket mutat, azaz teatrális és mélyen át van áhíttattal itatva.

*

Eszembe vettem, miután föltérképeztem a sziget növényeit, állatait és közeteit, s nem hagytam ki az itt megfordult nációk embereit sem, össze kellene szednem a valaha tisztelt, de mára már-már elfeledett szentek neveit és élettörténeteik változatait. Amióta hallottam Zvonimir királynak a jurandvori Szent Lúcia-templomhoz kapcsolt glagolita betűs adományleveléről, azóta reménykedem abban, hogy rábukkanok egy olyan falfülkére, kápolnára, templomra, de bár csak egy, a romos oldalhajójában falhoz támasztott szentképre, amely a szirakúzi szent nő személyéhez kapcsolható. Elég egy hajszálnyi összekötés – arra, ha feltűnne, addig fogok hivatkozni, mígnem vezetőszárrá lesz, kötélle erősödik, és el nem engedem magamtól. De a nem is oly közeli krapani szerény lelőhelyén túl pusztán katamaránok, villák, éttermek és magánszállások viselik e tengervidéken a Lúcia nevet, s a használatukból arra következtethetek, hogy a lux szóval hozzák összefüggésbe. A Julianus-naptár szerint még Lucia, a magyar Luca az év legsötétebb napja, joggal tekintették tehát fényhozónak, másrészt a boszorkányokhoz is illőnek. Olyan nővel, akinek ez a neve, csak egytel találkoztam, de különösebben nem csillogott a szeme, legalábbis nem jobban, mint a többi dalmát asszonyé.

Lúcia a középkor legkedveltebb szentjei közé tartozott, s azon mesterséget űzők viselték szívükön a kultuszának fenntartását, akik hegyes eszközökkel dolgoztak. A varrónók, párnakészítők, suszterek, nyergesek. És azok, akik féltették szemük fényét, vagy azért, mert fokozottan használták és szükségük volt rá továbbra is, vagy mert már elvesztették. Továbbá, ki tudja miért, a bűnbánó prostituáltak is áldották, ámbár okfejtésem szerint azért, mert sem ők, sem pedig az ötödik században élt szűz nem ment férjhez. Lúcia emléke már csak a karácsonyi ünnepkör alakjai között tűnik fel, s egy iztriai település neve is belőle származik, de e faluban mostanság, némi túlzással, negyven lakó, ha él.

Lúcia alakja azonban mindezek ellenére élesebben látszik, mint mondjuk a helyi meggyé.

*

A szigetet északról határoló szűk tenger partján állítólag sok gyümölcsfa élt, mindekelőtt számoécafa és maraszkinómeggy. Számoécafa vadon él, a macchia jellemző cserjéje. A meggy olyan félvadféle, mint a naspolya vagy a berkenye, vagy éppen a füge, igénytelen és bőven termő. A maraszkinómeggyet sok nép tulajdonítja magának, az olaszok Marasca cseresznyének mondják, a zadariak éppenséggel savanyú cseresznyének tartják. A pirovaciak pedig, akik a murteriek után legliburnabb liburnok, azt állítják, hogy nem csak a számoécafa terméséből készült lekvárt, a maraszkinólekváros süteményt, hanem a meggylikórt is miattuk találta ki a Teremtő. Így aztán ha esküvői menet halad el a ház előtt, hit ide, vallás oda, hagyomány az, hogy süte-

ménydarabkákat és italos palackokat tesznek a kapu mellé helyezett asztalkákra – ők mindezekkel ajándékozzák meg az ifjú párt és a vendégsereget. A helyi italok között ott a házilag készített meggylikőr. Olyannyira cukros, hogy összeragasztja és beszédképtelenné teszi a száját.

*

Házi articsókának nevezett zöldségmagokat vásároltam, el fogom ugyan vetni, de nem sok esély nyílik arra, hogy kicsírázzanak, s még kevesebb, hogy virágzó, azaz termő növényekké fejlődjenek. A magvak szavatossági ideje ugyanis öt éve lejárt. Képtelen vagyok megtanulni, hogy kizárólag az én felelősségem, veteményezésre alkalmas magvakat, ehető felvágottat, romlatlan sört, penészbevonat nélküli dióbelet, meg nem avasodott szalonnát vásárolok-e, vagy olyat, amelynek a szavatossági ideje régen lejárt. Húsz éve még azt reméltem, időszakos jelenséggel van dolgom, mára szkeptikussá váltam. Leginkább azonban az bosszant, hogy nem csak hogy nem hagyok magamnak elegendő időt a vásárlásra, azaz ahhoz, hogy a csomagolás rejtett szegletén megkeressem a jól-rosszul láthatóvá tett feliratot, de az olvasószemüvegemet sem hordom magamnál. Márpedig szükségem lenne rá.

Az articsóka a csomagoláson látható kép szerint borvörös színű, lúdtojás méretű és alakú, ugyancsak tetszetős termésű. Éppen ilyenből láttam készíteni Rómában a zsidó articsókát. Amely igazán egyszerű étel: chipsszerűen ropogósra szükséges sütni, s ha a bimbót kanállal ellapították, majdhogynem kivasalták, némi sót kell pergetni rá, s lehet rácsálni. Kesernyés. Kiváló étvágyerjesztő.

*

Hogy mi mindenről szükséges lemondani a szigetlakóvá válás érdekében, utólag lehet megállapítani. Kell hozzá legalább tíz év, vagyis az életidőm hatoda.

*

Napok óta listázom, mi minden nem jutott mondatokhoz. Egyre több a darab, a rész, a törmelék, s ez sokkal izgatóbb, mint az egész. Pedig akad köztük monumentális apróság is, amilyen egy leszakadt s a vízpartig csúszott hegyoldal a maga erdőségével, a baljós színpompájú naplemente vagy a rajban északkeletnek húzó vadászrepülőgépek. S mit kezdjek azzal az arasznyi töltényhüvellyel, amelyet a kert kőfalának részében találtam, ragyogó rézkorong az alja, melynek a centrumába egy beütött pont zöldell, az uszadékfává vált hajódongával, amely abszolút súlyvesztes a fogyók bajnokságában, oly könnyű, mint a tollpihe, s akkor még nem esett szó a tökéletes fehérségéről, amelyre nem illik hasonlatot keresni. Pedig a minimalizálódott dolgok tárlatában nem a csudálatra méltóak vannak többségben, hanem a szerény mellékszereplők, az alkalmi fellépők és a jelenetekbe véletlenül bekerültek.

*

Hol egy, hol kettő hetente, másszor havonta jelenik meg fedetlen platójú tehergépkocsijával az ószeres. Majdolyan a járműve, mint az őszi-téli-tavaszi építkezések kiszolgálására szakosodott, szakmai tudás nélküli építőmunkások legúrabb tagjainak, a fuvarozóké, azzal, hogy azokénál ütöttebb-kopottabb, ami nem csoda, hiszen tőlük vásárolta. Hangosbemondón jelzi, hogy érkezeni fog. Recsegő hang közli az út mentén lakó vénemberekkel és fejüket felkapó turistákkal, hogy miféle lom érdeklő a felvásárló családot, legyen az működőképes vagy használhatatlan, régi vagy új, használt, korszerűtlen vagy már elromlott és más vidéken is hasznavehetetlen. Hosszan válogatják a hirtelenjében kicipelt dunyhát, varrógépet, teleszkópot, lócat és felnis autókereket. Tőlem pénzt kért, hogy elvigye a kisikált kuktafazekat, a jól működő képcsöves televíziót és a fémhulladékot, de hogy az ajánlata elfogadására láthatólag nem voltam kész, ingyen is elpakolta. Mirko ugyan rosszallja, szerinte fél zsák tyúkoknak való kukoricadarát is kérhettem volna.

*

Annak, aki időigényes útja végén az alagútból előkerül, a látványtól el kell hogy álljon a szava. Magasból alánézve a tenger többnyire ezüsttálca, félmagasból kék tükör, a partról pedig lustán mozgolódó vízfelszín. Persze csakis szélcsendes időszakokban. A tengerlátó örömhöz csatlakozik a táj szépsége ébresztette gyönyör. Kopár, színszegény, grandiózus táj, amely tudatosítja az emberben, hogy kiféle-miféle senki kis figurája a világnak. S mindezek után kezdi a vidék részletezni magát: egyik kanyarban megmutatja a távoli hegy gerincére ültetett szélérőműveket, a lejtő közúalékában nevelkedett, virág nélküli, zöld szökőkutakat mintázó articsókákat és más bogáncsféléket, aztán a levegőben köröző keselyűket, amelyekről kellő tisztelettel illik beszélni, majd pedig a színgazdag, napról napra cserélődő gízgazokat. S persze az aszfaltra rászáradt hüllőmaradványokat, a póznákra akadt nejlonzacskókat és szélzsákcafatókat, és a lerobbant tragacsokat, útszélre vetett járműroncsokat.

*

Sokszor mentem le és fel ezen a tán, ha tíz kilométeres szerpentin, amíg fel nem tárult egy titok. Nem, nem a tenger, a Velebit, az emberi kultúra által átalakított huszonegyedik századi táj rejtegette a titkát, hanem a nézőjük, azaz én magam. Át kellett magamat arra nevelni, hogy ne az útszéli fücsomót, árokparti kőkupacot, csonkig égett borókabokrot, még csak ne is a zombékokat, halmokat és növénycsoportokat nézzem, hanem húzzam szét a horizontomat annyira, hogy beleférjen a sztráda sok-sok kanyarjával, a meredek hegyoldal, a kőlavinák, és a part, ahol a kőomlásokból kiszakadt sziklák megállnak. Rá kellett ébrednem, hogy korábban csakis a képek szélét láttam, a látványnak a pereme jobban izgatott, mint ami a közepén volt.

*

Murter fölött, a csodálata sosem hagy el, a faluba bejövet, található a szemétlerakat. Kövesúton közelíthető meg, ide járnak föl a megtelt kukásautók, naponta itt ürítik tartalmukat a szippantókocsik, s a jobb lelkű helyiek is ide hordják a jól megrakott utánfutón a háztartásban összegyűlt hulladékot, ócskaságot, mindenféle törmeléket. A szemétlerakat körbe van kerítéssel véve, de az nem akadályozza meg, hogy a bűz eláraszsa a környékét, s hogy ha a vihar belekap a papirosokba, nejlonokba, ne szennyezze be velük az égboltot. Volt, hogy sirálycsapatnak láttam a forgószélben felemelkedő zacskókat, de hát a szigettel szemközti part bozóttüzeit is néztem már éjszakai villanyvilágításnak.

*

A települést és engem meglátogató barátomnak mutogatva a tengert, a nyílt vizet bámulva arra a következtetésre jutottunk, hogy annak, amit nézünk, nevezzük bár képeknek, látványnak vagy a tekintetünk által megragadott valóságnak, csakis széle van. A végtelen kékséget illetően nem találjuk meg annak a közepét vagy a központinak tekinthető jelenetét. Vendégem, mert szokása szerint átvitt értelemben éppúgy értette a beszélgetésünket, mint egyeseknek, megjegyezte, hogy ebben kell keresni annak az indokát, hogy nem iparkodtam bekerülni a kortárs magyar irodalom fősodrába.

*

Amikor bementél az alagútba, mínusz hat fok volt, köd, s amikor kijössz, plusz nyolc fok és hozzá társul a verőfény – tudod-e milyen érzés fog majd el? Milyen, ha a hátad mögött magasodó hegység legmagasabb kiemelkedésének a legcsúcán hó szikrázik, de emlékképeid közül mindjárt elvész a zúzmarás fák rengetege, és csak egyetlen nagytotál marad a fák helyén, bükkök koronája kifakulva? S milyen, ha a köd helyett fehér, tüsszögtető por kavarg az úttest hosszában, s ha lehúzod az ablakot és beleszippantasz, megmondod-e, hogy az keserű vagy sós? Milyen, ha borostyánok futják be a lombtalan, széltől deformálódott bokrokat, s a Zeusznak szentelt növény zöldje se nem rozsdás, se nem kopott? Milyen, ha hallgatod a Pink Floydtól a *Two Suns in the Sunset*-et déli tizenkettőkor? S ha az aszpikos sertésnyelvsvendvicsről ugyan megállapítottad, hogy savanyú, de annyira nem, hogy ne fald fel? Milyen, ha úgy terül eléd, alád az Adria, mint hatalmas ezüsttükör, amelynek nincs széle? Milyen, ha kihagy a szíved, megakad a lélegzeted, és nem szégyelled, hogy megérintetté váltál? S milyen, ha öt óra száguldás után, hogy célegyenesbe jutsz a Makirina-öbölnél, és látod, tetőzik a dagályban a víz, hiába kutatod a hatyút, a kócsagot, a sekély öböl állandó lakóit, nem találod őket sehol?

*

Meg sem próbálkozom magyarázatot lelteni arra, hogy ugyan az a vénülőfélben lévő fickó, aki én vagyok, ha már életideje alatt képtelennek mutatkozott megtanulni úszni, hiába járt úszóiskolába, hiába próbálkozott tanítómesternők és -mesterek so-

kaságának támogató oktásaival, miért, hogy időnként motorcsónakokkal és hajókkal foglalatoskodik. Vannak napok, amikor órákat tölt el hirdetési oldalak böngészésével, az érdeklődését felkeltő csónakok vagy hajók értékeinek és hátrányainak a latolgatásával, s időnként szárazdokkokat vagy jachtkikötőket látogat meg, ahol megszemléli a hirdetett árucikkeket. Kifinomult módon átvizsgálja a dongákat, az eresztékeket, a korhadásra hajlamos szögleteket átkopogtatja, ellenőrzi a motor és a bútorlakk állapotát, rejtett hibák után kutat, ha túlzásba esik a hajó dicséretében az eladó, és próbaútra indul az öbölben a szívességből vele tartó hajótulajdonos ismerősével. Vajon miért, hogy egy se úszni, se hajót kormányozni meg nem tanuló vénember arról ábrándozik, hogy lesz egy motoros hajója, nem nagyobb ötszemélyesnél, amellyel körbeutazza a szigetét befoglaló szigetvilág valamennyi insuláját, a kikötésre alkalmasokat éppúgy, mint a kikötésre alkalmatlanokat, a szirtként kiemelkedőket ugyanúgy, mint a terebélyeseket, különbséget nem téve a laposak és az izgalmas felszínnel rendelkezők között, megkeresi a legtürkizebb öblöket, a delfinekben leggazdagabb mély vizeket? Olyannak akarná látni a szigeteket, azaz kívánja, hogy meglássa a szigeteket úgy, mint az archaikus mosolyú görög szoboralakokat, amelyek kifejezik a kifejezhetetlent és az elmondhatatlant? De sóvárgása végeztével minnek a birtokába szeretne jutni?

*

Késő éjjel vergődök le a kikötőbe, nem alhatok, mivel felbosszantottam magamat. Hogy miért, miként, s hogyan, hogy nem tudtam lecsendesedni, nem tudnám megmondani, s ha már elfeledtem, jobb, ha nem keresem az okot. A kikötő nyugati végén, a betonmólón (legyen tél vagy nyár, büdös, mert ott ömlik be egy csatorna a tengerbe) emberek téblábolnak. Néma, sok alakból összeállt, fekete tömeg. Egyetlen család. Senkinek nincs arca, keze. Sötét éjszaka, s a vízen alig világított csónak ring, az a murteri fajta, amelynek fedélzete van. A rövid testű, agyonhasznált hajó közönyösen ring, locsog körülötte a víz, s a hajót tartó kötelek néha feszesek, néha meglazulnak, a parton embersokaság fog közre két lekonyult fülű samarat.

A samarak lehajtott fejjel, mozdulatlanul állnak. Majd megfogja a nagyobbik jószág istrángját a tulajdonosa, odavezeti a mólót a hajóval összekötő pallóhoz, magabiztosan átgyalognak rajta. A samár odaáll a vezetőfülke mellé, szélárnyékba. A kisebb termetű samár követi. Még be sem húzza maguk mögött az alkalmi hidat a gazda, a sötét tömeg feloszlik, ki erre, ki arra indul, szó nélkül távozik mindenki. A hajó pedig elindul, orrát a külső világítótorony fényéhez igazítva.

A család segítőtársait, a málhás samarakat, ha megöregedtek s már semmire sem alkalmasak, csak esznek és apasztják a vagyont, átszállítják valamelyik szigetre. Ott találhatnak maguknak gatz meg eső után visszamaradt vizet, s élélhetnek saját erőből mindaddig, amíg tartani tudják magukat.

A test nehezebben hazudik, mint a szavak. Végül is van rózsató, a számból kettő, és a hajó, amely használatához meg kellene tanulni úszni. Egy növény, egy állat, egy jármű. Ennyit kell magadról tudni, mielőtt útra kelsz.